

AMFORE ȘTAMPILATE DIN NORDUL DOBROGEI

VASILICA LUNGU

De la publicarea în anii 1974-1975¹ a primelor considerații referitoare la prezența importurilor de amfore grecești în nordul Dobrogei, colecția Muzeului de istorie și arheologie - Tulcea a acumulat un număr considerabil de noi piese. Unele dintre acestea, constituite în loturi unitare, au fost deja menționate sau descrise parțial². Altele nu au fost niciodată semnalate. Pe acestea din urmă ne propunem să le prezentăm în paginile de față. Avem în vedere doar descoperirile izolate, în marea lor majoritate rezultate din cercetări de suprafață sau semnalate în colecții școlare sau particulare. Foarte puține exemplare sunt rezultate din săpăturile de salvare de la Revărsarea (4 ex.)³ sau descoperite sporadic în cursul cercetării exhaustive efectuată în cetatea hallstatiană de la Babadag.⁴

Aria pe care se concentrează materialul acumulat acoperă, în special, zona lacurilor litorale și a bălților Dunării din estul și nordul județului Tulcea. Situația este explicabilă, în primul rând, prin orientarea cercetării cu prioritate spre aceste spații. În plus, dispunerea geografică a siturilor antice a favorizat accesul direct la traseele comerciale practicate din și spre centrele de distribuție din coloniile pontice. Această motivație nu exclude însă penetrarea mărfurilor grecești transportate în amfore și spre celelalte zone. Prezența lor foarte redusă în partea de vest și de sud a județului Tulcea poate fi pusă, în momentul de față, și pe seama unei cercetări insuficiente a acestora.

Întregul lot de care dispunem numără cca. 64 de exemplare, repartizate inegal pe 17 localități. Dintre acestea doar câteva cunoscute din literatura de specialitate: Enisala⁵, Isaccea⁶, Mălcoci⁷, Mahmudia⁸, Somova

1. V.H. Baumann, Peuce IV, 1973-1975, p. 29-47.

2. Irina și Ernest Oberländer Târnoaveanu, Peuce VIII, 1980, p. 77-142. Vasilica Lungu, Dacia XXXIV, 1990, p. 209-217; eadem, Dacia XXXV, 1991, p. 185-188. Ne exprimăm totodată intenția de a publica cu altă ocazie două loturi mai numeroase de stampile descoperite în așezările indigene cercetate de noi la Rachelu (1990 - săpătură de salvare) secolele IV-II a.Chr. și la Ghiolul Pietrei-Murighiol, (1986-1988 - săpătură de salvare; secolele II-I a.Chr.) Câteva informații referitoare la piesele descoperite la Ghiolul Pietrei, au fost deja prezentate în primul raport preliminar, vezi Vasilica Lungu, Peuce X, 1991, p. 63-67. A fost publicat, primul *corpus* al toartelor de amfore ștampilate descoperite în cetatea greco-romană Orgame-Argamum, Pontice, 25, 1992, p. 69-95.

3. Victor H. Baumann, Peuce XI (sub tipar).

4. Informații, Sebastian Morintz și Gabriel Jugănar.

5. Gavrilă Simion, Peuce II.

6. Florin Topoleanu, Peuce IX 1984, p. 188. Sunt prezentate două toarte rhodiene ștampilate, fragmentare, cu legenda incompletă.

7. Vasile Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Histria*, 1957, p. 377. Este descrisă partea superioară a unei amfore de Rhodos, cu ambele toarte ștampilate: ἐμ Πυθο | δὸ pov | πεδαιετ(ov), Διοκλε(ας) preluată de V.H. Baumann, 1973-1975, p. 34, cat. 8.

Acest exemplar a fost menționat și de către Virginia Grace și M. Savvatiannou Pétropoulakou, *Les timbres amphoriques grecs, Exploration archéologique de Délos, XXVII, L'ilot de la Maison des Comédiens*, Paris, 1970, E13, unde a fost datată cca. 166-146. Menționăm că numele eponimului Πυθόδορος a mai fost întâlnit și în așezare de la Ghiolul Pietrei. cf. V. Lungu Peuce x, p. 64.

Printre celelalte stampile menționate de V.H. Baumann la Mălcoci se numără și exemplarul thasian cat. 11 (pl. VI/1a), citit: [Θα(ov) | Λουυτο(ov)]. Pentru corectarea lui, propunem 'Αμ | ύντορ Θασ | [(ov) | 'Ηρακλε(ιδης)], gr.G. (atelier Keramidi), cf. Yvon Garlan, BCH, suppl. XIII, 1986 p. 233; datat cca. 350-340. cf. Alexandru Avram, *Stampilele thasiene de la Istria*, teza de doctorat în manuscris, 1992. Pentru un alt exemplar thasian, menționat de V.H. Baumann, cat. 30 (pl. VII/2a, cu numele lui 'Αμφοτέρης, datarea poate fi restrânsă la intervalul 340-325, cf. A. Avram, 1992.

8. V. Canarache, 1957, p. 377, semnalează apariția de toarte ștampilate la Mahmudia, fără alte precizări. V.H. Baumann, 1973-1975, p. 31 (pl. VIII la), prezintă o toartă de amforă sinopeană cu numele astynomului Αἰσ(ιν)ης, pentru care a fost stabilită o nouă poziție în cadrul grupei IV cronologice, cca. 284-262. cf. Nicolae Conovici, *Cronologia relativă și absolută a amforelor ștampilate sinopeene cu nume de astynomi*, teza de doctorat, 1993 - în manuscris. Irina Oberländer Târnoaveanu, Peuce VIII, 1981, p. 58, pl. III/6 și p. 60 (Chersones).

sunt prezente și în catalogul de față.

Pentru a realiza o imagine cât mai cuprinzătoare privind răspândirea ștampilelor grecești pe întreaga suprafață a județului Tulcea, considerăm oportună readucerea în actualitate a unor mai vechi mențiuni, cu atât mai mult cu cât numele acestor localități nu figurează în lista prezentă. Totodată, reactualizarea lor impune necesitatea unor corectări de lectură și cronologie.

În studiul său⁹ dedicat amforelor ștampilate descoperite la Histria, V. Canarache anunța prezenta lor și în unele localități din nordul Dobrogei: Războieni, Malcoci, Meidanchioi (lângă Măcin), Mahmudia, Murighiol, Jurilovca, Baia. În afară de amfora rhodiană cu ambele toarte ștampilate, de la Malcoci, celelalte descoperiri sunt lipsite de precizări de lectură.¹⁰

La Jurilovca, autorul semnalează descoperirea întâmplătoare a unui tumul „cu nu mai puțin de 100 de amfore”, localizat la cca. 2 km nord-vest de localitate, în spatele promotoriului Dolojman. Acestea au fost clasificate, conform tipologiei lor, în două categorii distincte, dintre care una a fost atribuită Thasosului. Cu ajutorul detaliilor oferite de autor și prin asociere cu unele descoperiri recente a fost posibilă identificarea¹¹ celui alt tip cu produse venite din Chios. Pentru amforele din Thasos marcate cu ștampile mici, de tipul celor cu reprezentarea lui „Heracles în genunchi, trăgând cu arcul”, cercetările noastre au condus către asocierea acestui tip de ștampilă cu eponimul „Ἀριστομένης” (gr. C. Garlan, 1986). Pe baza acestor considerente, cronologia tumului se poate restrânge la mijlocul secolului IV a. Chr.

La Murighiol, în timpul săpăturilor efectuate de către Ex. Bujor în anul 1955 în cimitirul I, aflat pe versantul nordic al dealului de la sud de comună, a fost găsită în mormântul 13 o toartă de amforă thasiană cu ștampila eponimului Τηλέμαχος, simbol „delfin”¹² În intervillanul comunei, același autor, a cercetat o altă necropolă getică, (cimitirul II) în care a descoperit printre orfandele mormântului 11, un gât de amforă din Heraclea Pontică cu „două ștampile dreptunghiulare: ¹³ ΣΩΤΗΡΟΣ și ΕΠΙ ΑΡΙΣΤΟΚ (?) ΣΟΤΑ.

Într-un alt punct, situat la cca. 2 km sud-est de cetatea Halmyris, d-l G. Simion a dezvelit în anul 1986 doi tumuli funerari, fiecare cu mormânt de incinerare dispus în zona centrală. Suprafața rezervată mormântului a fost marcată prin câte un ring de amfore în exclusivitate rhodiene, sparte pe loc. Printre acestea au fost recuperate 41 de toarte ștampilate în tumul A și doar 11 în tumul B.¹⁴ Fără a intra în alte detalii, amintim că regrupările propuse de noi pentru eponimii semnalate aici indică succesiunea cronologică a celor doi tumuli în intervalele 212-206 - tumul B, cu 4 eponimi, și 205-190 - tumul A, cu 9 eponimi.

O mai mare varietate a centrelor producătoare de amfore s-a remarcat în perimetrul ocupat de fortificația romano-bizantină. Cercetările de aici au furnizat mai multe exemplare ștampilate din Heraclea Pontică, Chersones și Rhodos.¹⁵

De la Tulcea - Dealul Monumentului, ocupat de anticul Aegyssus, V.H. Baumann¹⁶ a înregistrat 2 exemplare thasiene cu numele lui Τιμοκλής (simbol - mască, cat. 21, pl. IX/4) și Αίσχρων I (simbol - cârmă, cat. 22, pl. IX/3). Noile date, rezultate din cercetarea actuală a cronologiei amforele thasiene, îi stabilesc primului intervalul 325-305, iar celui de-al doilea, 305-290.¹⁷ Pe un alt exemplar thasian de la Tulcea (fără loc de descoperire precizat) a fost citit numele [Ἀρισ] τόδικος (simbol-semilună cu colțurile în jos).¹⁸ Lipsa primelor litere din componenta numelui se explică prin aplicarea defectuoasă a ștanței. Totuși, spațiul rămas liber indică absența unui număr mai mic de litere, cel mult două. Din aceste considerente, propunem spre corectura numelui lui [Ισ] όδικος, datat cca. 325-305 (Avram, 1992). Referitor la ștampila rhodiană, găsită în punctul „Via Judecătorului”, (localizat între Km. 3-5, de-o parte și de alta a șoselei naționale Tulcea-Malcoci), s-a stabilit numele lui Διοκράτης (simbol, floare de rhodie), identificat ca eponim și datat cca. 180-150.¹⁹

9. V. Canarache, 1957, p. 377-380.

10. În catalog, nr. 64, este inclusă o ștampilă thasiană de la Baia, prezentată: Θα[σ]ίων | Πρηξήνο(ξ), simbol-harpun, cu precizarea că piesa nu a fost văzută. Este vorba de Πρηξίπολις, datat cca. 275-270 cf. Avram, 1992.

11. Această descoperire a fost recent discutată de noi în Dacia XXXV.

12. Expectatus Bujor, Materiale III, p. 51, pl. 1/2. bOn 1548, cca. 315-310 cf. Avram, 1992.

13. Expectatus Bujor, Materiale V, p. 376 idem, Dacia II, 1958, p. 133, pl. 6/2.

14. V. Lungu, 1990, p. 209-217.

15. Andrei Opait, Peuce X, 1991, p. 133-134.

16. V.H. Baumann, 1973-1975, p. 38-39. Ambele exemplare provin din sondajul efectuat de către G. Simion (1950), în exteriorul incintei romano-bizantine.

17. Avram, 1992.

18. Baumann, cat. 16, pl. VII/1 a.

19. idem, cat. 27, pl. X/7, 8.

Facem precizarea că este vorba în acest caz de producătorul rhodian $\Delta\mu\omicron\kappa\rho\acute{\alpha}\tau\eta\varsigma$, atestat în perioada complexului de la Pergam, cca. 205-175.²⁰ Menționăm cu acest prilej că, în momentul de față, lotul de ștampile acumulat de la Aegyssus și din imediata lui vecinătate are în componența sa produse din Thasos, Sinope, Heraclea Pontică, Chersones, Rhodos și Knidos. Acestea au fost incluse de noi într-o lucrare separată.²¹

Din imediata vecinătate a unei alte fortificații importante de pe limesul dunărean, Dinogetia - I. Barnea²² amintește în repetate rânduri prezența unor așezări din perioada elenistică, date cu ajutorul „mănușilor de amfore elenistice din secolul III, descoperite pe platoul de la sud de cetate”. Tot aici, în punctul „Lătimea”, Al. Barnea²³ semnaleză numeroase fragmente de amfore de origine rhodiană sau din Heraclea Pontică, printre care și o ștampilă semnată Ζήνων. În absența piesei, putem doar presupune că este vorba de fabricantul rhodian cu acest nume, datat de V. Grace, cca. 240-230.²⁴

De la Troesmis (localitatea Ostrov), N.C. Ionescu²⁵ prezintă un număr de 5 ștampile rhodiene, pentru care sunt necesare unele corectări de lectură și reactualizări cronologice. Pe exemplarul cat. 5: ștampila circulară cu legenda parțial citită ...γενεος, simbol floare de rhodie, credem că se poate întregii numele eponimului Πυθογένης, datat cca. 150.²⁶ După maniera de executare a simbolului - floare de rhodie cu tijă, încadrată de două crenguțe fine-identificăm pe fabricant cu *|πποκράτης²⁷, fiul lui Δμιοκράτης și frate cu *Αριστοκλῆς, toți producători de amfore rhodiene, care au semnat și un mare număr de produse knidiene.²⁸

Pe alte trei exemplare se disting numele eponimilor Πουσανίος (cat. 1) - cca. 150²⁹, gr. IV - și *Αλεξιάδης (cat. 2, 3) - cca. 146-140, gr. V.³⁰ Fabricantul Δμιοκράτης se face remarcat printr-un exemplar (cat. 4) cu ștampilă rectangulară, neobișnuită prin forma sa ușor îngustată în zona centrală, cu capetele late. Credem că este vorba despre Δμιοκράτης, fiul lui *Αριστοκλῆς, care a produs amfore atât la Rhodos cât și în atelierele din Knidos în a doua jumătate a secolului II a.Chr. (gr. V-VI).³¹ O prezintă atât de unitară și ca origine și ca datare constituie un reper cronologic important pentru așezarea getică localizată în apropierea fortificației romane târzii de la Troesmis.

Alte ștampile de amfore au fost semnalate izolat la Nalbant și Topolog.³² Dintre acestea aducem în discuție exemplarul cat. 23, Baumann, 1973-1975, marcat cu o ștampilă romboidală în care s-a citit numele Θεύμνας, simbol - crenguță și floare de rodie. El a fost atribuit grupului amforelor de Knidos și datat în secolul I a.Ch. Este vorba de fabricantul rhodian Θεύμναστος, singurul care preferă acest tip special de ștampilă. Sincronismul acestuia cu eponimi din grupele cronologice IV - *Αλεξιμαχος, Εύδαμος, Ξενοφαντος, Πυθογένης și Τιμόδικος, fixează perioada lui de activitate în a doua jumătate a secolului II a.Chr.³³

Pentru catalogarea restului de material, rămas până acum inedit s-a urmărit, în același timp, racordarea lui la contextele de descoperire. Urmează ca descriere acestora, uneori incompletă, să se facă în ordinea alfabetică indicată de localitățile menționate în catalog.

1. Babadag.

Cercetările sistematice³⁴ executate de mai mulți ani în perimetrul fortificației hallstattiene, amplasată pe o înălțime din apropierea lacului Babadag, au prilejuit depistarea unui bogat material arheologic, atribuibil mai multor perioade istorice: Hallstatt, elenistică, romano-bizantină, feudal-timpurie. Referitor la aceasta,

20. Pergam, cat. 997-1000

21. Vasilica Lungu, Peuce XI. sub tipar.

22. Ion Barnea, Dinogetia I, 1967, p. 9; idem, Dinogetia, 1969, p. 9.

23. Alexandru Barnea, SCIVA, 1, 1974, p. 103-115.

24. cf. V. Grace, Ath. Mitt., 1974, p. 197, nota 17.

25. N.C. Ionescu, Pontica III, 1970, p. 361-363.

26. Ino Nicolau și Jean Yves Empereur, BCH, suppl. XIII, 1986, p. 520-521, cat. 6.

27. Pentru o asociere identică, vezi lucrarea citată la nota 26.

28. V. Grace, Hesperia, 54, 1, 1985, p. 10.

29. Ino Nicolau, Jean Yves Empereur, op.cit. p. 522-523, cat. 7.

30. cf. Delos, 1970, E19.

31. cf. V. Grace, 1985, p. 10.

32. V. Baumann, 1973-1975, p. 38-39, cat. 23 și p. 40, cat. 28. Ștampila de la Topolog conține numele eponimului rhodian Ξενοφάνης, datat cca. 203 - cf. V. Lungu, 1990, p. 217. După tipul de ștampilă - circulară, cu floare de rodie - producătorul ar putea fi Δμιοκράτης.

33. Antonietta Brugnone, Bolli anforari rodii dalla Necropoli di Liliboe, Kokalos, XXXII, 1986, cat. 6, 15, 44, 50, 56.

34. Cercetările se desfășoară sub îndrumarea lui Sebastian Morintz.

s-a făcut deja observația că „pe locul cetății hallstatiene, în secolele IV-III a existat o cetate întărită cu un zid de piatră primitiv, de scurtă durată.”³⁵ Săpăturile de până cum au demonstrat însă, că „zidurile de piatră” aparțin unor amenajări din perioada romano-bizantină.³⁶ Pentru epoca elenistică, descoperirile sunt sporadice, cele mai multe dintre ele fiind antrenate în strat. Ceramica se rezumă la câteva forme obișnuite din repertoriul local (restituite pe baza fragmentelor de vase) și mai multe fragmente de amfore din centrele Thasos, Rhodos, Sinope. Cele cinci exemplare ne-au fost puse la dispoziție de către autorii săpăturilor, Sebastian Morintz și Gabriel Jugănaru, cu mențiunea că ele au fost descoperite în strat, fără contexte stratigrafice clare.

Pentru cronologia așezării, aceste piese marchează două momente foarte strânse: 350-300, prin ștampilele thasiene cat. 3, 5, 14 și 280-262, prin exemplarul rhodian cat. 50 și cel sinopeean cat. 29. Dintre acestea se remarcă exemplarul dublu ștampilat cu numele eponimului Παντιμίδης. Acesta figurează în mod obișnuit pe ștampile fără etnicon, marcate cu un singur nume - cel al eponimului, dispus diferit în jurul mai multor tipuri de simboluri: „vas cu două toarte pe soclu”, Bon 1355 (pentru Pridik, 347-349, unde simbolul este interpretat ca „amforă pe soclu”); Avram, 180; „cap de bou”, Bon 1336, Avram, 171; „torță”, Bon, 1337, Avram, 172; oinochoe, Garlan, 1986, fig. 35/K, 1; „trepid”, Fr. Blondé, A. Muller, D. Mulliez, 1991, p. 218, cat. 3; „monstru” Avram, 173; „cîine”, Avram, 175; „frunză de laur”, Avram, 176. Însotit de simbol - oinochoe sau vas cu două toarte pe soclu, numele eponimului apare scris pe două rânduri, constant pe latura mică deasupra simbolului. În cazul de față, toarta thasiană poartă două ștampile cu același nume dispus în această manieră, dar însoțit de două simboluri diferite. Pe una dintre ele, aplicată mult spre limita orizontală a toartei, fără să acopere complet ștanta, a fost identificat simbolul „torță”. Cealaltă, cu simbol „vas cu o toartă (oinoche) pe soclu” are legende mai slab imprimată, ceea ce ne face să ne gândim la o mai îndelungată perioadă de folosință. Cu toate acestea, este posibilă recunoașterea unei operații de regravare a numelui eponimului Παντιμίδης peste un text mai vechi. Slaba conservare a exemplarului a permis cu foarte mare greutate distingerea următoarei situații: pe prima linie, literele ΠΑΝ suprapun partea inferioară a unui text citit ΑΡΙΣΤΟ: litera T a fost refolosită în al doilea nume prin prelungirea barei verticale, ea fiind mai mare decât restul literelor; pe următoarea linie, partea a doua a numelui ΜΙΔΩ este scrisă mai spațiat, iar litera Δ suprapune în partea dreaptă un Ω mai jos plasat și foarte clar păstrat. Elementele conservate din matrița inițială, la care adaugă simbolul, probabil și el retușat, ne trimit în apropierea exemplarului Bon, 307, care reia pe Pridik, p. 38, nr. 55, pl. III/17, retrograd: Ἀριστο - Μεγα - vas (oinochoe) cu mențiunea că restituirile propuse: Ἀριστό(δικος) și Μεγα (κλής) sunt pur conjuncturale. O lectură mai corectă credem că se referă la eponimul Ἀριστο(κ) -, în vremea producătorului Μέγων, asocierea lor fiind atestată deja (Garlan, 1986, p. 256-258; Avram, cat. 135).

Μέγων este un producător activ în atelierul din Keramidi, pe care Garlan (1986, p. 269) l-a fixat în partea de început a atelierului lui Ἀρισταγόρης de la Kalonero (370-350). Ceea ce a determinat această opțiune a fost coerența cronologică a eponimilor din compania lui Μέγων. Câțiva dintre eponimi sunt comuni celor doi producători: Δομάσσης, Μεσ -, Πανφάης, Ἀριστείδης, Νύμφων. Dar Μέγων mai este documentat și împreună cu eponimi comuni cu ai succesorului lui Ἀρισταγόρης în atelierul din Kalonero, și anume Δημάλκης (350-360, Garlan, 1986, p. 269): Ἀριστοκ -, Λαγέτας, Νικίας. În cazul acesta ni se pare mai potrivit de a plasa pe primii cinci eponimi în partea a doua a perioadei lui Ἀρισταγόρης, mai ales că unii dintre ei apar împreună în același strat de la Poarta lui Hermes (Thasos); Ἀρισταγόρης cu eponimii Δομάσσης, Μεσ -, Πανφάης și Δημάλκης cu Λαγέτας.

Legat de activitatea atelierului din Keramidi, Garlan (1986, p. 256) susținea dificultatea interpretării acestuia din cauza numărului mai mare de fabricanți, care se remarcă prin varietatea tipurilor de ștampile, precum și prin durate mai scurte de activitate. Dintre aceștia, atenția noastră se îndreaptă asupra producătorului Λεύκων documentat și el împreună cu cei cinci eponimi amintiți mai sus alături de Μέγων (Keramidi) și Ἀρισταγόρης (Kalonero). În schimb el nu mai apare însoțit de eponimi atestați cu Δημάλκης fapt ce presupune încetarea activității acestuia înaintea lui Μέγων. Dar mai semnificativ pentru noi este simbolul „vas cu o toartă (oinochoe) pe soclu” utilizat de acesta în ștampila cu numele eponimului Φιλοκράτης (Pridik, pl. III, 21, preluat de Bon, 1090). Acesta apare în variante apropiate la Μέγων (Pridik, pl. III/17) și Παντιμίδης (Pridik, pl. III/21). Tipul de oinochoe folosit de cei doi producători este aproximativ același, cu

35. D. Popescu, SCIV, 4, 1966, p. 713.

36. sector, Ernest Oberländer Târnoveanu.

excepția unor mici diferențieri remarcate în accentuarea unor componente ale vasului: la Μέγων, oinochoea are gura pălniformă, cu gâtul foarte subțire și corpul ușor alungit, la Λεύκων, gura vasului se restrânge iar corpul apare mai rotunjit ca la o altă oinochoe a lui Μέγων, Bon. 526 (cu eponimul Δαμάσσης). Așezarea vasului pe soclu este însă o particularitate a stilului lui Λεύκων.

Întorcându-ne privirea spre stampila lui Παντιμίδης, constatăm că aceasta comportă caracteristici comune celor doi fabricanți: dispunerea numelui pe două coloane pe latura mică a ștampilei, deasupra simbolului apare la Μέγων (cu Ἀριστο), tipul de oinochoe se apropie mai mult de cel caracteristic lui dar așezarea pe soclu aparține lui Λεύκων. Este evident că cei doi fabricanți au fost foarte apropiați; lucrând împreună un timp în același atelier, stilurile lor s-au contaminat reciproc. Rămâne să ne întrebăm care dintre ei a regravat primul o ștampilă mai veche cu numele lui Παντιμίδης. După poziția mai bună ocupată pe toartă, ștampila cu simbol „oinochoe pe soclu” este prima aplicată. Ea aparține producătorului Μέγων. Cealaltă, imprimată incomplet, este posibil să fi aparținut lui Λεύκων. Atribuirea noastră se bazează pe următoarele raționamente: 1) eponimul Παντιμίδης însoțit de simbol „oinochoe” în această dispunere este documentat într-un număr mai mare decât oricare dintre celelalte simboluri menționate. Aceasta presupune o activitate mai bogată, atribuită din punctul nostru de vedere lui Μέγων, care, după cum am văzut apare cu o serie de eponimi mai târzii (gr. G);

2) eponimul Παντιμίδης însoțit de acest tip de tortă este deocamdată, după cunoștințele noastre, un unicat. O altă variantă a aceluiași simbol, mai aproape de cea prezentă aici, este atestată pe o ștampilă a producătorului Λεύκων fără eponim (Bon, 1089). În acest context se poate presupune ca Λεύκων să-și fi încetat activitatea în vremea eponimului Παντιμίδης, până acum el însoțind aceiași eponimi atestați cu Μέγων. Dacă argumentele noastre își vor dovedi veridicitatea, atunci Παντιμίδης ar trebui plasat după Ἀριστοκ - iar acesta reconsiderat printre ultimii eponimi din grupul F, în continuarea grupului celor cinci eponimi atestați cu ambii producători.

2. Calfa - Topolog

Ștampila sinopeeană cu numele astynomului Αἰσχίνης (cat. 34) a fost recuperată de către elevii școlii din localitate, din punctul numit „Via Nobilă”.

3. Cerbu - Topolog

La periferia vestică a satului Cerbu (vechiul Hagiomer) a fost identificată o așezare indigenă, de unde provin cele trei ștampile, cat. 20, 22 și 31 care asigură datarea așezării în al doilea și al treilea sfert al sec. III a.Chr.

4. Dunavățul de Jos

La cca. 1, 25 km vest de sat, în direcția Cetății Zaporijenilor, pe malul bălții Dunavăț, se află o întinsă așezare autohtonă, unde a fost găsită ștampila rhodiană cat. 48, datată la mijlocul sec. II a.Chr.

5. Enisala

Ștampila thasiană cat.6, a fost selectată dintr-o mare cantitate de fragmente de amfore din centrele Chios și Thasos, recuperate în urma curățirii unui canal, integrat în sistemul de amenajări piscicole din zona inundabilă aflată în estul satului. Lipsesc datele pentru exemplarul rhodian, cat. 54. Dar, din datele oferite de harta arheologică a Enisalei, pentru perioada pe care o indică, există mai multe posibilități de atribuire:

a) În punctul „Tașburun” de pe „Dealul cu piatră”, d-l. G.Simion anunță prezența unei necropole similare cu cea de pe Valea Nenui.³⁸

b) În punctul „Palanca”, aflat la cca. 750 m nord-est de sat, intersectat de șoseaua Sarichioi-Enisala, a fost deja semnalată o așezare getică, datată larg în secolele IV-II a.Chr.³⁹

c) În punctul „Călugăra”, situat la cca. 7,5 km față de Enisala, pe malul lacului Razelm, ne-a fost semnalată prezența unei așezări getice, de unde au fost culese mai multe fragmente de amfore grecești (informația, Mihaela Mănușu Adameșteanu).

6. Isaccea

Semnalări mai vechi referitoare la prezența ceramicii din a doua epocă a fierului sunt făcute de către Gh. Ștefan⁴⁰ și ele vizează punctul ocupat de cetatea romană Noviodunum, precum și așezarea amplasată la cca. 1 Km de limita vestică a orașului actual, pe un promontoriu din vecinătatea lacului Rahova. Din zona

37. Michel Debidour, BCH, suppl. XIII, 1986, p. 321.

38. G.Simion, Peuce II, 1961, p. 63.

39. Elena Lăzărică, Gh. Mănușu-Adameșteanu, Materiale-Tulcea, 1980, p. 146.

40. Gh.Ștefan, Studii și referate privind istoria României, 1954, partea I (p. 29-40) p. 37.

cetății au fost deja publicate (vezi nota 6) două ștampile rhodiene fragmentare, cu legenda indescifrabilă. În cel de-al doilea punct a fost găsit de noi, în urma cercetărilor de teren efectuate în anul 1990, exemplarul thasian, cat. 11, datat către sfârșitul secolului IV a.Chr.

7. Luncavița

La cca. 500 m vest de Luncavița, în punctul „La Chetricea”, se găsesc urmele unei așezări getice din perioada elenistică, pentru care ștampila rhodiană, cat. 47, asigură o dată de la începutul secolului II a.Chr.

8. Mahmudia

Mai bine cunoscută decât multe alte zone nord dobrogene, aria comunei Mahmudia a atras atenția specialiștilor mai ales prin prezența în teritoriul său a fortificației romano-bizantine, Salsovia.

Numeroase descoperiri de toarte de amfore grecești sunt menționate în mai multe puncte de pe teritoriul actual al comunei.

a) Din zona cetății Salsovia, s-a remarcat prezența unei ștampile de Sinope (Baumann, 1973-1975, cat. 31) și a unui exemplar din Chersones (Irina Oberländer Târnoveanu, 1980, cat. 6).

b) De pe grindul Moroianu, aflat în partea de sus-est a comunei, Ex.Bujor⁴¹ a recoltat „un bogat material fragmentar de amfore elenistice, risipit sau grupat, în mare majoritate, mănuși de amfore fără ștampilă.”

Cercetările de suprafață efectuate de noi, împreună cu elevii Școlii generale din Mahmudia, în perioada 1985-1987, între Mahmudia și Murighiol, paralel cu bratul Sf.Gheorghe, au marcat noi puncte în repertoriul arheologic al zonei:

c) În punctul „Livada cu nuci”, situat la cca. 1 km sud-est de localitatea Mahmudia, a fost identificată o întinsă așezare indigenă, pentru care exemplarul thasian, cat. 9, indică sfârșitul secolului IV.

d) La cca. 1 km sud-est de aceasta, există o altă așezare getică, de unde provin ștampilele thasiene, cat. 18 și 23, datate în prima jumătate a secolului III a.Chr. (Canal Filip Roșu).

e) La cca. 1,5 km sud-est de aceasta, în partea de nord a lacului Ghiolul Pietrei, au fost depistate urme de locuire din perioada elenistică, în punctul denumit de noi „La tufe”. Ștampilele din Sinope cat. 28 și 38,⁴² alături de cele rhodiene, cat. 45-46, descoperite aici, încadrează locuirea între limitele celui de-al treilea sfert al secolului III și începutul secolului II a.Chr.

f) În partea vestică a lacului Ghiolul Pietrei, la cca. 800 m de aceasta, se află o altă așezare, cercetată de noi prin săpături de salvare efectuate între anii 1986-1988⁴² și datată între al doilea sfert al sec. II și începutul sec. I a.Chr. Reamintim aici prezența ștampilelor din Rhodos și Knidos, celelalte centre fiind total absente.

9. Malcoci

La ieșirea din Malcoci, pe dreapta șoselei ce duce spre localitatea Nufăru, a fost găsit întâmplător un depozit de amfore grecești din care face parte exemplarul rhodian dublu ștampilat menționat mai întâi de către V.Canarache (1957, p. 377) și preluat de către V.Baumann (1973-1975, cat. 8). Acesta a fost marcat cu numele eponimului Πυθόδωρος, contemporan cu producătorul Διόκληα în ștampile rectangulare, care se datează între anii 180-150 (cf. Delos, 1970, E13).

Un alt punct a fost înregistrat la intrarea în Malcoci (dinspre Tulcea), în zona construcțiilor fermei zootehnice, -cca. 300 m nord-vest față de Malcoci. Aici a fost reperată o întinsă așezare getică, databilă, conform exemplarului thasian, cat. 19, în prima parte a secolului III a.Chr. (piesa a fost recuperată de către Gabriel Jugăranu).

10. Măcin

Înainte de a intra în oraș, de-o parte și de alta a șoselei Tulcea-Măcin, se evidențiază o întinsă suprafață ocupată de mai mulți tumuli funerari. Câțiva dintre aceștia au fost distruși însă, în timp, din cauza lucrărilor de îmbunătățiri funciare ocazionate de construirea unor obiective cu întrebuințări diferite. În aceste cazuri au fost recuperate de către elevii școlilor din localitate mai multe fragmente de amfore grecești din centrele Thasos, Sinope și Heraclea Pontică (informație, Gh. Mănușu Adameșteanu). Unele dintre piesele, intrate în colecția Muzeului din Tulcea, fără precizarea dacă fac sau nu parte din același complex, atestă prezența mărfurilor grecești în al doilea sfert al sec. III a.Chr. (Thasos, cat. 25 și Sinope, cat. 32).

11. Mihai Bravu

În anul 1987 a fost cercetată (săpături de salvare) de către Gh. Mănușu Adameșteanu o importantă

41. Expectatus Bujor, Materiale III, p. 250.

42. V. Lungu, Peuce X, 1991, p. 63-67.

asezare feudal-timpurie, amplasată pe un promontoriu de pe valea pârâului Taița, la cca. 700m de șoseaua spre Turda - punctul „La moară”.⁴³ Cu acest prilej, s-au găsit antrenate în strat și fragmente ceramice getice și grecești specifice perioadei elenistice, care atestau prezența unei locuiri sporadice. Exemplele ștampilate, puse la dispoziție de către autorul săpăturilor, indică prezența produselor din Sinope (cat. 32, 39, 43) și din Heraclea Pontică (cat. 61, 62), de la începutul secolului III până în cel de-al treilea sfert al său.

12. Revărsarea

Cu ocazia săpăturilor de salvare, efectuate pe traseul conductei de gaz metan din Rusia spre Turcia, care intersecta mai multe puncte arheologice de pe teritoriul județului Tulcea, a fost cercetată parțial o întinsă așezare, la cca. 1 km vest de limita vestică a localității Revărsarea. Cercetările întreprinse de către V. Baumann au pus în valoare prezența unei locuiri de perioadă romană-timpurie, care suprapune parțial urme din perioada elenistică. Trei dintre cele patru ștampile thasiene (cat. 12, 17 și 23) au fost scoase împreună din același complex (groapă 8), cealaltă, cat. 15, a fost găsită în strat. Acestea atestă deci ocuparea zonei încă din ultimii ani ai sec. IV, până în prima jumătate a sec. III a.Chr.

Menționăm, totodată, că la cca. 2 km nord-vest de aceasta, de-o parte și de alta a șoselei ce duce spre satul Rachelu, pe malul unei bălți a Dunării, a fost înregistrată de noi o situație similară (săpături de salvare, 1990). Dar lotul de ștampile grecești acumulat de aici este mult mai numeros și mai variat (Thasos, Rhodos, Sinope) și de aceea va face obiectul unui studiu aparte. Limitele cronologice între care se înscrie, acoperă sfârșitul sec. IV - prima parte a secolului II a.Chr.

13. Sabangia

Din colecția prof. Roșca am primit spre cercetare ștampila thasiană, cat. 8, cu informația că amfora a fost recuperată dintr-un tumul distrus în anul 1985, de lucrările de îmbunătățiri funciare efectuate în perimetrul statului Sabangia.

14. Sarinasuf

În urma cercetărilor de suprafață desfășurate pe teritoriul localității Sarinasuf au fost identificate mai multe puncte ocupate de populațiile locale în perioada elenistică:

a) La periferia vestică a satului, este înregistrată o necropolă datată în sec. IV a.Chr., suprapusă parțial de locuirea actuală.

b) La cca. 500 m de sat, spre est (în direcția localității Plopu), este localizată o întinsă așezare getică, iar în apropierea ei este marcată o altă necropolă, aferentă locuirii (fără precizări cronologice).

Exemplarul rhodian, cat. 44, a fost descoperit în săpăturile efectuate de către Petre Alexandrescu, în anul 1964, în așezarea menționată la punctul b. Aceasta oferă un prim reper cronologic, înscris în al doilea sfert al secolului II a.Chr.

15. Sâmbăta Nouă

Din colecția Școlii generale din localitate face parte și exemplarul thasian, cat. 21. El a fost înregistrat fără informații referitoare la locul de descoperire.

16. Slava Rusă

Cercetările arheologice inaugurate în perimetrul localității Slava Rusă au cunoscut o amploare deosebită, motivată de prezența cetății romano-bizantine Ibidă. În timpul săpăturilor executate de către Andrei Opaț,⁴⁴ în teritoriul acestei cetăți, au apărut și fragmente ceramice autohtone și grecești, care certifică prezența unei locuiri anterioare (punctul - „Lutărie”). Ștampilele thasiene, (cat. 4, 7, 10, 13, 16), împreună cu exemplarul sinopean (cat. 37), atestă un interval cronologic cuprins între a două jumătăți a secolului IV - până în al doilea sfert al secolului III a.Chr.

17. Somova

O importantă mărturie privind prezența importurilor de amfore grecești pe teritoriul localității Somova este menționată de către Gh. Ștefan. Impresionat de marea cantitate de ceramică locală și de import depistată pe o întinsă suprafață de la poalele dealului Castelu (localizat la cca. 1,75 km sud-vest de sat), acesta subliniază importanța centrului antic de aici, considerându-l „chiar un loc de târg, un emporion, în care aveau loc operațiile de schimb între negustorii greci și dacii coborâți din munți”.⁴⁵ Cu specificarea că materialul de

43. Informație, Gheorghe Mănușu-Adameșteanu.

44. Andrei Opaț, SCIVA, 1-2, 42, 1991, p. 21 „...în partea de sud-vest a satului se află urmele unei așezări getice, ce aparține secolului IV a.Chr.”.

45. Gh. Ștefan, p. 39.

import este compus în exclusivitate din amfore grecești, sunt prezentate trei exemplare cu ștampile grecești, fără a se specifica locul lor de depozitare. Primul exemplar poartă o ștampilă thasiană, rectangulară, cu simbol crater și legenda scrisă retrograd, citită de autor: Πάμφι[λος] și Ἡρύφ deci un Ἡροφών, Ἡροφώντος, Ἡρόφαντος sau oricare alt nume care începe cu Ἡροφ...” Lipsește etniconul. Aducem precizarea că literatura de specialitate nu are înregistrată nici o atestare a numelui lui Πάμφιλος. Deși nu am avut posibilitatea să cunoaștem direct piesa, credem totuși că se poate întregi mai degrabă cu numele eponimului Παμφάης. Legat de cel de-al doilea nume, asupra corectitudinii căruia autorul însuși avea îndoieli, propunem pe fabricantul Ἡράκλειτος. Prezența acestuia pe ștampila fără etnicon este deja cunoscută, ca în exemplul Bon 339 (pentru Pridik, p. 38, 63 sau la Histria, -cf. Avram, 1992, cat. 132-133).

„Al doilea exemplar, ștampilă pe gâtul unei amfore de proveniență incertă. Ștampila înfățișează un cirochine de strugure înconjurat de o inscripție care conține două nume proprii: Ἀρίστων Ἐπικύδεος - un genitiv ionic de la nominativul Ἐπικύδης, deci un patronimicon”. În acest caz credem că este vorba de o ștampilă englicifă, aplicată pe gâtul unei amfore de Heraclea Pontică, pentru care citirea corectă este: Ἀρίστων | ἐπὶ Κάρ | ἀκύδεος⁴⁶

Al treilea exemplar, reprezentat de o toartă subțire, de origine incertă „poate din Cnidos”, are înscrisă monograma MI. Autorul face precizarea că „exemplare identice se cunosc și în orașele grecești de pe țărmul Mării Negre.” Absența piesei ne împiedică să facem și alte comentarii.

În afară de stațiunea descrisă de către Gh. Ștefan, cercetările de teren interpretate de colectivul muzeului tulcean au avut ca rezultat identificarea altor puncte:

a) La cca. 2,5 km sud-vest de sat, pe dealul Săpata, se află o așezare getică, cu material ceramic grec, databil în secolele IV-III a.Chr.

b) Pe malul lacului Somova, la cca. 1 km de limita sud-estică a satului, este consemnată prezența unei alte așezări getice, fără precizări de cronologie.

c) Cu ocazia unor săpături de salvare, efectuate de către Gh. Mănucu Adameșteanu la cca. 500 m nord-vest de sat, spre Parcheș, au fost descoperite urme de locuire din perioada elenistică. De aici au fost culese două ștampile: Thasos, cat. 1 și Sinope, cat. 40. Ele se adaugă celorlalte două exemplare: Thasos, cat. 2 și Sinope, cat. 27, rezultate din cercetări mai vechi. Intervalul de timp, pus în valoare de aceste descoperiri, se desfășoară între a două jumătate a secolului IV - până către al treilea sfert al secolului III a.Chr.

*

Punerea în valoare a întregului material amforistic ștampilat acumulat până în momentul de față de pe întreaga suprafață a județului Tulcea, oferă repere importante pentru stațiunile arheologice menționate, mai ales că, în bună parte, ele sunt cunoscute doar din simple cercetări de teren.⁴⁷ Totodată, noile date îmbogățesc cu mult conținutul statisticilor referitoare la ocuparea teritoriului nord-dobrogean în perioada elenistică și fac cunoscut gradul de solicitare al mărfurilor grecești în mediul autohton.

Din punct de vedere cronologic, cele mai vechi descoperiri (mijlocul sec. IV) se evidențiază pe direcția Babadag-Slava Rusă-Somova. Aceste centre jalonau, probabil, una dintre principalele artere comerciale antice, care lega cetățile grecești pontice de partea de nord a Dobrogei, ocupată de populațiile geto-scitice.⁴⁸ Nu este exclus ca principalul rol în dirijarea mărfurilor pe acest traseu să-l fi avut orașul antic Orgamé (Cap Dolojman, com. Jurilovca). Valorificarea recentă⁴⁹ a ștampilelor de amfore, găsite aici, anunță un moment de relativă prosperitate economică în intervalul cuprins între al doilea și al treilea sfert din secolul IV a.Chr., fapt ce coincide cu situația amintită mai sus.

Cele mai târzii semnalări, databile între sec. II-I a.Chr. se concentrează pe linia brațului Sf. Gheorghe, într-un perimetru limitat de localitățile: (Ghiolul Pietrei) Murighiol-Dunavățul de Jos-Sarinasuf.

Din punct de vedere cantitativ, marea majoritate a exemplarelor însumate, acoperă o mai lungă perioadă de timp înscrisă între sfârșitul sec. IV - prima jumătate a sec. III a.Chr. Mai puțin documentată rămâne cea de-a doua jumătate a sec. III a.Chr.

46. cf. I.B. Brănski, *Greceskij keramiceskij import na nijnem Donu*, Leningrad, 1980, cat. 399-403, încadrat în gr. III.

47. Mihai Irimia, Pontica XIII, 1980, p. 66-117; idem, Pontica, XVI, 1983, p. 69-148.

48. Revelatoare în acest sens, ni se par a fi recentele cercetări întreprinse de către G. Simion în necropola de la Celic-Telita, jud. Tulcea. Aici, pe lângă obisnuitele morminte de incinerare, cu depuneri în urne, apar frecvent morminte de inhumatie, cu bogat inventar metalic, în special arme (akinakes, vârfuri de săgeți), atribuite de către autorul săpăturilor unei populații, în special războinici, de origine scitică.

49. V. Lungu, Pontica, 25, 1992, p. 69-95.

LISTA LUCRĂRILOR CITATE ÎN CATALOG

- AVRAM, A., 1992, *Importul amforelor ștampilate thasiene la Histria* (teza de doctorat, mss).
 BON, Anne-Marie et Antoine, 1957, *Les timbres amphoriques de Thasos*.
 BRASŢENSKI, I. B., 1980, *Греcеский керамический импорт на Нижнем Дону, V-III вв. до, н.е.*, Leningrad.
 CANARACHE, V., 1957, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București 1957.
 CONOVICI, N., 1993, *Cronologia relativă și absolută a amforelor ștampilate sinopeene cu nume de astynomi* (teza de doctorat, mss.)
 EMPEREUR, J.Y., GUIMIER-SORBETS, A.M., 1986, *Une banque de données sur les vases conteneurs - amphores et lagynoi - dans le monde grec et romain*, BCH, suppl, XIII, p. 127-141.
 GARLAN, Y., 1986, *Quelques nouveaux ateliers amphoriques à Thasos*, BCH, suppl, XIII, p. 229-276.
 GRACE, V., SAVVATIANOU-PÉTRAPOULAKOU, M. 1970. *Les timbres amphoriques grecs. Exploration archéologique de Délos, XXVII, L'ilot de la Maison des Comédiens, Paris*.
 GRACE, V., *Revisions in early hellenistic chronology*, Ath Mitt. p. 193-200.
 LUNGU, V. 1990, *Nouvelles données concernant la cronologie des amphores rhodiennes de la fin du IIIe siècle au début du IIe siècle av. J.C., Dacia, XXXIV*.
 MONAHOV, S. I. 1989, *Amfori Hersonesas Tavriceskogo IV-II vv do n.e.*
 NACHTERGAEL, G., 1978, *La Collection Marcel Hombert. Timbres amphoriques*, Tome I, Bruxelles, p. 9-69.
 NICOLAU, I., EMPEREUR, J.Y. 1986, *Amphores rhodiennes du Musée de Nicosie*, BCH, suppl. XIII, p. 515-532.
 PRIDIK, E.M., 1917, *Inventarnîi katalogi kleimî na amforînihi ruckahî i gorlîskahî i na cerepîzahî*, Petrograd.
 RĂDULESCU, A. BĂRBULESCU, M. BUZOIANU, L., *Importuri amforice la Albești, (jud. Constanța). Heraclea Pontică. Pontica XIX*, p. 33-60.
 SCHUCHARDT, C., 1902, *Die Inschriften von Pergamon. Altertümer von Pergamon*, VIII, 2, Berlin.

CATALOG

THASOS

asterisc = producător

1. MDD-Tulcea, inv. 43603, Somova, 1984, passim.

Σάτυ | ρο(ς)* Θασι(-) | M | έγω(v)
 suport de lampă

Bon, 1145; gr.E. atelier-Keramidi, cf.Y.Garlan, 1986, p. 233; cca. 360-350, cf. A.Avram, 1992.

2. MDD-Tulcea, inv. 3247, Somova, 1979, passim

Θεόφ | ιλο(ς)* | [Θάσι(-)] | Φα ()
 cupă ←

Bon 827 (pentru V.Pârvan, Histria VII, p. 33, nr. 27); gr. F, cf.Y.Garlan, 1986, p. 233; cca. 350-340, cf.A.Avram, 1992.

3. MDD-Tulcea, inv. 3253, Babadag, 1979, passim (fortificația hallstattiană)

[Σκ] | ύμ[νος]*[Θ]ασί(v) | [Αμφ ()]
 cercel

Bon 1587; gr. G, cf. Y.Garlan. 1986, p. 233; cca. 340-335, cf. A.Avram, 1992.

4. MDD - Tulcea, inv. 1738, Slava Rusă, passim

Εὐα[λκίδης]* | [Θ]ασίων | "Αμφαν (δρος)
 tolă cu săgeți →

Bon 651; gr. G.cf.Y.Garlan, 1986, p. 233; cca. 340-335, cf. A.Avram, 1992.

5. MDD-Tulcea, inv. 43531. Babadag, 1992, SXIII, caroul 20-21, -1, 20-1, 35

Παντι	Παντ(ι)
μίδεω	μίδ(εω)
torță	oenochoe

Toartă dublu șampilată, numele este scris pe două rânduri, pe latura mică, deasupra simbolului; lipsește etniconul. Pentru a doua variantă, vezi: Garlan, 1986, p. 249, fig. 35/k; A.I. Avram, 1992, cat. 554, datat cca. 330-325.

6.MDD-Tulcea, inv. 43590. Enisala, passim

[᾿Αρότεω]

cîine, spre dreapta

Bon 241; datat 335-330, cf. Y.Garlan, *Révue des études grecques*, Tome CV, n^{os}500-501, p. 140 (cca. 330-325, cf. A. Avram, 1992)

7. MDD-Tulcea, inv. 41324. Slava Rusă, passim

Θασίων

pasăre →

᾿Αρέτων

Bon 247; datat 325-320, cf. A. Avram, 1992.

8. Colecția prof. Roșca, Sabangia, 1989, passim.

Δεῖ | αλκο | Θα | σί [ων]

pasăre

Bon 557, tot cu simbol pasăre dar în altă dispunere; cca. 325-320, cf. A. Avram, 1992.

9. MDD-Tulcea, inv. 41493, Mahmudia „Livada cu nuci”, 1985, passim.

Θασίων

hermă ←

Τηλέμα | χος

cca. 315-310. cf. A. Avram, 1992.

10. MDD-Tulcea, inv. 41325, Slava Rusă, passim.

[᾿Αριστρά (νης)]

cornul abundenței ←

[Θασί]ων

᾿Αριστοφάνης I, atelier Koukos, Cf. Y.Garlan. 1986 p. 245; cca. 310-305, cf. A. Avram, 1992.

11. MDD Tulcea, inv. 43623, Isaccea, 1990, passim.

Θασίων

amforă ←

Δέαλκος

Bon 536; cca. 310-300, cf. A. Avram 1992.

12. MDD-Tulcea, inv. 42953. Revărsarea (Cotul Tichilești) 1990, S1, caroul 48, gr. 8.

Θασίων

fruct (smochină) →

Δέαλκος

Numele eponimului scris retrograd pe linia inferioară; cca. 310-300, cf. A. Avram, 1992.

13. MDD-Tulcea, inv. 41323, Slava Rusă, passim.

Θασίων

floare

[K]ριτίας

Bon 1068; cca. 310-300, cf. A. Avram, 1992

14. MDD-Tulcea, inv. 3252, Babadag, 1978, passim.

Θασίων

albină →

Κρατιστών | [αξ]

cca. 310-300, cf. A. Avram, 1992.

15. MDD-Tulcea, inv. 42956. Revărsarea (Cotul Tichilești) 1990, S2, caroul 26, -1.10 m.

Θασίων

seceră, ←

Μενέδημ | ος

cca. 300-285, cf. A. Avram, 1992.

16. MDD-Tulcea, inv. 41321, Slava Rusă, passim

Θασίων

boneta frigiană →

Μεγακλή | δης

V. Canarache, 45; cca. 285-275, cf. A. Avram, 1992.

17. MDD-Tulcea, inv. 42954. Revărsarea (Cotul Tichilești) 1990, S1, caroul 48, gr. 8.

Θασίων

furcă ←

Πυθίων

Bon 1463; Pythion V, cca. 285-280, cf. A. Avram, 1992

18. MDD-Tulcea, inv. 41494, Mahmudia, 1986 (Canal Filip Roșu), passim

Θασίων

polonic →

Πυθίων

Bon 1479; cca. 285-280, cf. A. Avram, 1992. Pythion V.

19. MDD-Tulcea, inv. 43596. Malcoci, 1991, passim.

Θασίων

kantharos →

Πυθίων

Bon 1489; Pythion III, cca. 280-275, cf. A. Avram, 1992.

20. MDD-Tulcea, inv. 28324, Cerbu-Topolog, 1981, passim.

Πυθίων

cornul abundenței ←

Θασίων

Pythion VI; cca. 275-270, cf. A. Avram, 1992.

21. Colecția Școlii generale din Sîmbăta Nouă. Sîmbăta Nouă, passim

Θασίων

thymiaterion ←

Πυθίων

sigma lunar;

Bon 1482, Pythion IV, cca. 275-270, cf. A. Avram, 1992.

22. MDD-Tulcea, inv. 28323, Cerbu-Topolog, 1981, passim

Θασίων

ciorchine ←

Χαιρέας

sigma lunar

Bon 1692; atelier Molos, cf. Y. Garlan, 1986, p. 246; cca. 275-265, cf. A. Avram, 1992. A. Avram, Gh. Poenaru Bordea, 1988, p. 31, cat. 50.

23. MDD-Tulcea, inv. 41492, Mahmudia, 1986, Canal Filip Roșu, passim

Θασίων

amforă ←

’ | δνάδης

sigma lunar

Bon 863, cca. 265-260, cf. A. Avram, 1992

24. MDD-Tulcea, inv. 42955, Revărsarea (Cotul Tichilești) 1990, S1, caroul 48. gr. 8.

Θασίων

cap de bou în profil

’ | δνάδης

sigma lunar

Atelier, Vamvouri Ammoudia, cf. Y. Garlan 1986, p. 246 și fig. 39/m, cca. 265-260, cf. A. Avram 1992.

25. MDD-Tulcea, inv. 43594. Măcin, 1982, mormânt tumular.

Θαρίων

bărbat în profil cu dreapta întinsă
susținând o pasăre

Πολύων

A. Avram, Gh. Poenaru Bordea, 1988, p. 31, cat. 63-67; cca. 250-245, cf. A. Avram 1992.

26. MDD-Tulcea, inv. 1926. Enisala, 1971. Necropolă. SXXVII. M14-B.

frunză de iederă Legenda ilizibilă

SINOPE

27. MDD-Tulcea, inv. 3243. Somova, 1979, passim.

ἄστυνόμου thyrs

ἑκαταίου

gr. IV; (282-264 a.C.) cf. N. Conovici, 1992, cat. 79. Canarache, cat. 256.

28. MDD-Tulcea, inv. 43588, Mahmudia, 1989, „La tufe”, passim.

[ἄσ]τυνόμου thyrs

[ἑκ]αταίου

gr. IV; (282-262 a.C.) cf. N. Conovici, 1992, cat. 79.

29. MDD-Tulcea, inv. 43532, Babadag, 1989, Casetă S.V₃.

[ἄσ]τυνομοῦντος

Μιλτιάδου τοῦ fulgere

Τεισάνδρου

Πύθεω

gr. IV; (284-262 a.C.) cf. N. Conovici, 1993, cat. 81 (în jur de 275, conform poziției a șaptea din grupă).

30. MDD-Tulcea, inv. 41495. Mahmudia, passim.

Ἄραβος

ἄστυνόμου

Διονυσίου τοῦ ciorchine

Δημητρίου

gr. IV; (284-262 a.C.) cf. N. Conovici, 1993, cat. 83.

31. MDD-Tulcea, inv. 28325. Cerbu-Topolog, 1981 passim.

Καλλισθένης

ἄστυνόμου ciorchine

Διονυσίου

gr. IV; (284-262 a.C.) cf. N. Conovici, 1993, cat. 83 Διονύσιος ὁ Δημητρίου.

32. MDD-Tulcea, inv. 43597, Mihai Bravu, 1987, S_B, carourile 20-21, -0.55-0.75

ἄστυ[νόμου]

kantharos

Καλλισ[θένου]

Τιμοκρά[της]

gr. IV; (284-262 a.C.) cf. N. Conovici, 1993, cat. 85. Canarache, cat. 290.

33. MDD-Tulcea, inv. 43618, Nordul Dobrogei, passim.

[ἄστυνομοῦ]ντος

[Δημητρίου]

kantharos

[τοῦ] Θεωγνήτου

[Καλλ]ισθένου

gr. IV; (284-262 a.C.) cf. N. Conovici, 1993, cat. Pridik, p. 67, cat. 103.

34. MDD-Tulcea, inv. 28322. Calfa-Topolog, 1981, passim „Via nobilă”

ἄστυνόμου

Αἰσχίνου

Ἄραβος ciorchine

gr. IV; (284-262 a.C.) cf. N. Conovici, 1993, cat. 90.

35. MDD-Tulcea, inv. 43595. Măcin, 1982, mormânt tumular.

ἄστυνόμου
Αἰσχίνου ciorchine
[᾽Αραβος]

gr. IV; (284-262 a.C.) cf. N.Conovici, 1993, cat. 90.

36. Colecția Școlii generale din Sâmbăta Nouă. Sâmbăta Nouă, passim.

[᾽αστυ]νόμου
[Εὐχα]ρίστου
[Δημή]τριος floare de lotus

gr. IV; (284-262 a.C.) cf. N.Conovici, 1993, cat. 93; Canarache, cat. 260; N.Conovici, Al.Avram, Gh.Poenaru-Bordea, 1989, cat. 102.

37. MDD-Tulcea, inv. 41322. Slava Rusă, passim.

᾽αστυνό[μου]
Εὐχαρίσ[του] (floare)
[Θυα]ίης

gr. IV; (284-262 a.C.) cf. N.Conovici, 1993, cat. 93 Pridik, p. 69, cat.157 Canarache, cat. 262, N.Conovici, Al.Avram, Gh.Poenaru-Bordea, 1989, cat. 103.

38. MDD-Tulcea, inv. 43585. Mahmudia, 1989. „La tufe”, passim.

[Π]ρώτος
ἄστυνομοῦ
ντος Λέον leu privind
τος în spate

gr. IV. (284-262 a.C.), cf. N.Conovici, 1993, cat. 95. N.Conovici, Al. Avram, Gh.Poenaru-Bordea, 1989, cat. 140.

39. MDD-Tulcea, inv. 43598. Mihai Bravu, 1987, S4, carourile 49-50, -0.40m.

᾽αστυνό[μου]
᾽Απολλο[δώρου] dispărut
τοῦ Διονυσ[ίου]
Διο[νύσιος]

gr. IV-a, (cca. 260-230 a.C.), cf. N.Conovici, 1993, cat. 102.

40. MDD-Tulcea, inv. 43604. Somova, 1984, passim.

᾽αστυνό[μου]
Ἡρωνύμ[ου τοῦ trofeu?]
Πρωσειδω[νίου]
[Μ ἐ ν ω ν] | [᾽Αγάθων]

gr. V-a, (cca. 260-230 a.C.), cf. N.Conovici, 1993, cat. 123.

41. MDD-Tulcea, inv. 43622. Mahmudia, „La tufe”, passim.

Ἡραιώνας

începutul sec. II (șampilă de producător)

42. MDD-Tulcea, inv. 41320 Slava Rusă, „Lutărie”, passim.

monograma Θευ, cf. B.N. Grakov, 1929, p. 222, nr. 2 și pl. 14/2. Este un patronimic pentru Ποσειδώνιος ὁ Θευδώρου, sfârșitul gr. II-începutul gr. III.

43. MDD-Tulcea, inv. 43599. Mihai Bravu, 1987, S_B, caroul 86; -0.40 m.

᾽ασ[τυνόμου]
Σι[μίου]
[.....]

RHODOS

Asociere eponim-fabricant, atestată:

44. MDD-Tulcea, inv. 209, Sarinasuf, 1964, gr. 6.

a) Ἐ[πί Ξ ε]νο b) Ἑρμία
φάντου
᾽Αρ[αμει]ίου

Ξ ενόφαντος II, gr. IV, (175-146), cf. V.Grace, 1952, p. 525, 529. Pentru fabricant, J.Y.Empereur, A.M.Guimier-Sorbets, BCH, suppl.XIII, 1986, p. 130, semnaleză asocierea cu un alt eponim din gr. IV

Eponimi

45. MDD-Tulcea, inv. 43583. Mahmudia, 1989, „La tufe”, passim.

Ἐπὶ Κρατίδα Ὑακ[ινθίου]
floare

cca. 199 a.C., cf. Ino Nicolaou, J.Y.Empereur, BCH, suppl. XIII, 1986, p. 516, cca. 201 a.C., cf. V. Lungu, Dacia NS, XXXIV, 1990, p. 216.

46. MDD-Tulcea, inv. 43582. Mahmudia, 1989, „La tufe”, passim.

Ἐπὶ Ἀρχοκράτεως
Καρνείου

Pergam, 967-977; cca. 199 a.C., cf. V.Lungu, 1990, p. 211.

47. MDD-Tulcea, inv. 19895. Luncavița, „La Chetricea”, 1975 passim.

Ἐπὶ Ἀρχ
στεα ἰδάμου

cca. 192 a.C., cf. V. Grace, 1974, p. 199; cca. 191 a.C., cf. V. Lungu, 1990, p. 216.

48. MDD-Tulcea, inv. 1917. Dunavățul de Jos, 1976 passim.

Ἐπὶ Ἀστυ
μήδεως
Θεσμοφορίου

cca. 150 a.C., cf. Ino Nicolau, J.Y.Empereur, BCH, suppl. XIII, 1986, p. 525 cat. 9.

49. MDD-Tulcea, inv. 43616. Nordul Dobrogei, passim.

[Ἐπὶ Παν]σα
νία
[Πανάμου]

cca. 150 a.C., cf. Ino Nicolau, J.Y.Empereur, 1986, p. 523 cat. 7.

Producători

50. MDD-Tulcea, inv. 43530. Babadag, 1989, S_{v3}, caroul 5-0.50 m.

Ἀγρ
ίος

cca. 280-270 a.C., cf. V.Grace, 1974, p. 197-198 și nota 19.

51. MDD-Tulcea, inv. 43586. Mahmudia, 1989, „La tufe”, passim.

Δαμοκράτεως
floare

Pergam, 997, (53 exemplare) (cca. 205-175 a.C.).

52. MDD-Tulcea, inv. 43585. Mahmudia, 1989, „La tufe”, passim.

* Ἀριστοκρ [άτεως].*

cca. 208-196 a.C., cf. V.Grace, 1974, p. 199

53. MDD-Tulcea, inv. 41436. Mahmudia, passim.

Ἀντιμάχου
caduceu

Pergam, 862-863 (8 exemplare) (cca. 205-175 a.C.).

54. MDD-Tulcea, inv. 43619, Enisala, passim.

Ὀνασιόικου
sfârșitul grupei III-gr.IV, cf. G.Nachtergaele, 1978, cat. 22, p. 54-55.

55. MDD-Tulcea, inv. 43615. Nordul Dobrogei, passim.

Εὐκλείτου
caduceu.

gr. IV-V (câtre 150 a.C.), cf. Ino Nicolau, J.Y.Empereur, **op.cit.** p. 533.

56. MDD-Tulcea, inv. 41491. Mahmudia, passim.

Δαμοκράτεως

gr. V-VI cf. V.Grace, M.Savvatiou Pétrapoulakou, Délos, 1970, E18, p. 307

57. MDD-Tulcea, inv. 43593. Isaccea, passim.

Θύδου

HERACLEEA PONTICA

58. MDD-Tulcea, inv. 43605. Somova, 1984, passim.

Ἑρᾶτῃ[ς]

gr. II, (cca. 375-320 a.Chr.) cf. Braşinsky, 1980, cat. 269-272.

59. MDD-Tulcea, inv. 43602. Lucavița, passim.

Ἑρακλει

Ἑρακλει → simbol neclar: vas?

probabil Ἑρακλείδας, gr. II (târzie) cca. 375-320 a.Chr.), cf. Braşinsky, 1980, p. 164, cat. 294-320.

60. MDD-Tulcea, inv. 43533. Babadag, 1989, passim (cetatea hallstattiană)

Ἑρᾶν

κου

sigma lunar, gr. II, (cca. 375-320 a.Chr.) cf. Braşinsky, 1980, cat. 236-241.

61. MDD-Tulcea, Mihai-Bravu 1987, S₆, caroul 86,-0, 60-0,80 m. inv. 43600 inv. 43602.

Ἑρᾶστο

κρατε [...]

Ἑρᾶστοκράτης II, datat la începutul secolului III, cf. A.Rădulescu, M. Bărbulescu, L.Buzoianu, 1986, cat. 23-24 și p. 42.

62. MDD-Tulcea, inv. 43601. Mihai-Bravu, 1987, S₁, caroul 42,-0, 30-0,75 m.

[ΠΑ]ΠΙ

[Φ]ΑΝΑ

Satu Nou, 1992, al doilea și al treilea sfert al sec. III, cf. N.Conovici.

CHERSONES

63. MDD-Tulcea, inv. 43589. Mahmudia, passim.

Ἑρᾶνβίω (νος)

Ἑρᾶσυνό (μου)

Datat la sfârșitul sec. IV a.Chr., cf. S.Iu.Monahov, 1989, p. 136, sfârșitul sec. IV-începutul sec. III, cf. V.I.Kac, VDI, 1985, p. 108, gr. I, sub grupa A.

64. Sâmbăta Nouă, passim. Colecția Școlii generale.

Ἑρακλειο

Ἑρᾶσυνόμου

sigma lunar;

Datat la sfârșitul sec. IV - începutul sec. III a.Chr., cf. S. Iu. Monahov, 1989, p. 136, Ἑράκλειος II, aceeași datare și la V.I.Kac, VDI, 1985, I, p. 108, gr. I, subgrupa B.

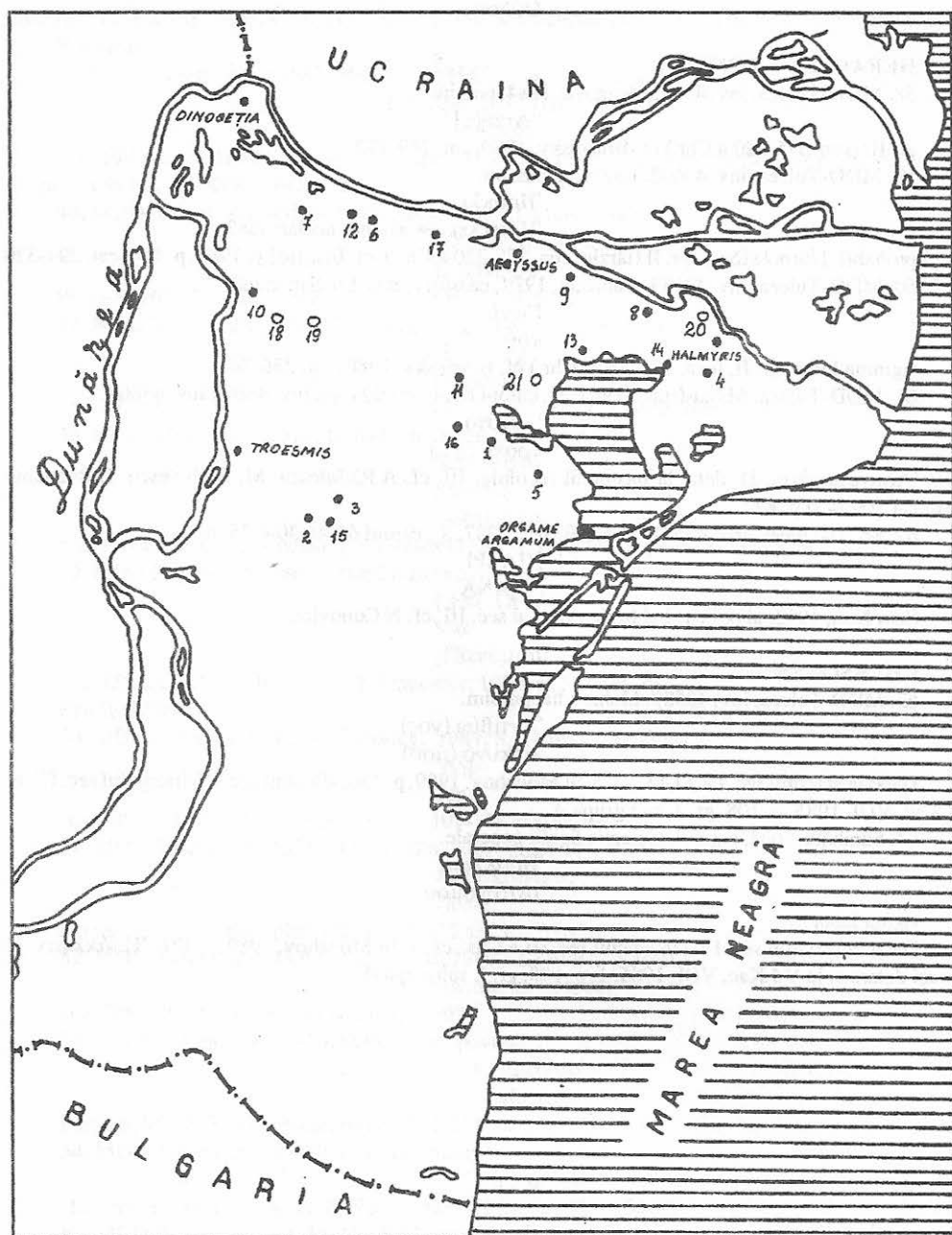
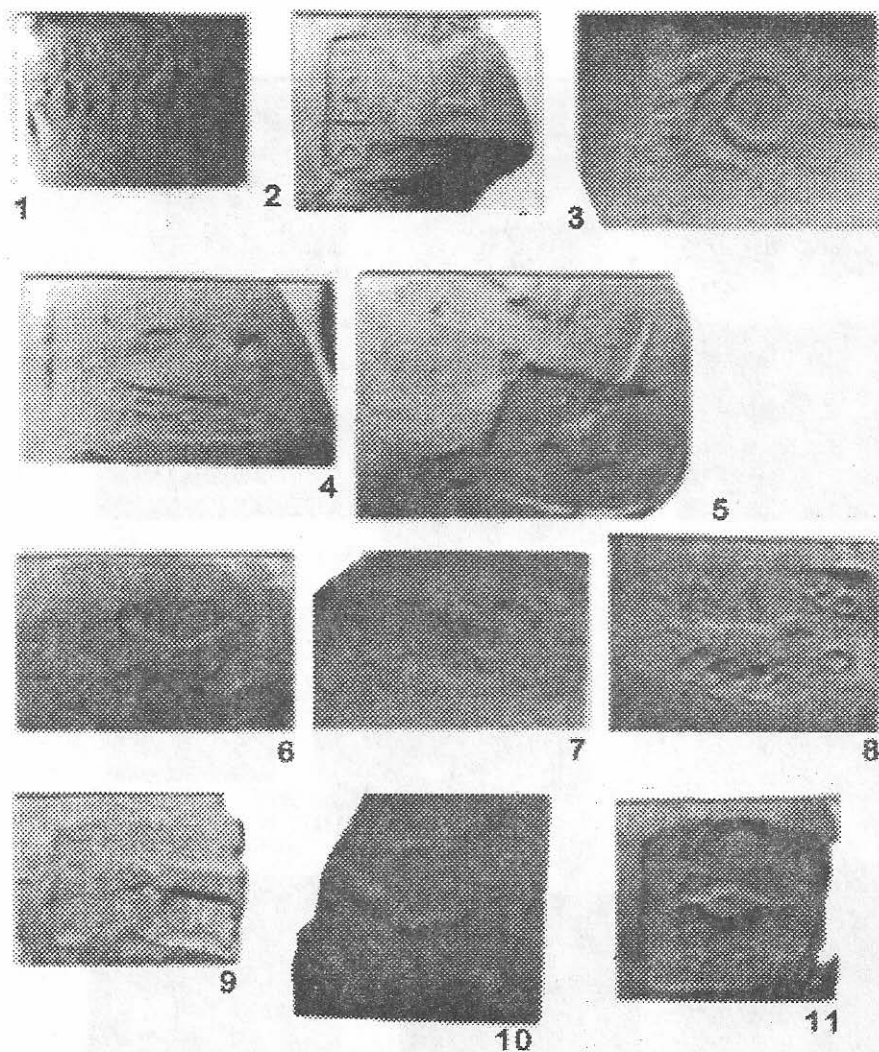
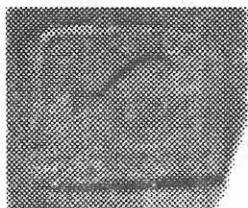
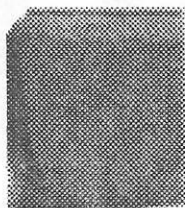

Fig. 1. Distribuirea descoperirilor: 1- Babadag; 2- Calfa; 3- Cerbu; 4- Dunavățul de Jos; 5- Enisala; 6- Isaccea; 7- Luncavița; 8- Mahmudia; 9- Malcoci; 10- Măcin; 11- Mihai Bravu; 12- Revărsarea; 13- Sabangia; 14- Sarinasuf; 15- Sâmbăta Nouă; 16- Slava Rusă; 17- Somova. Mențiuni mai vechi: 18- Cerna; 19- Florești; 20- Murighiol; 21- Sarichioi

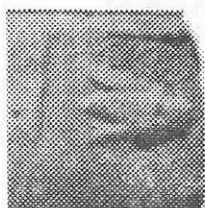

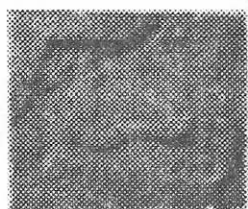
12

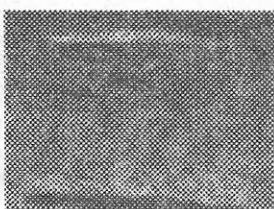
13

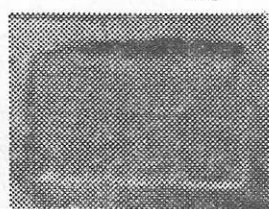
14

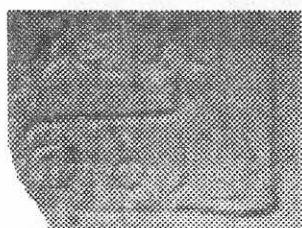
15

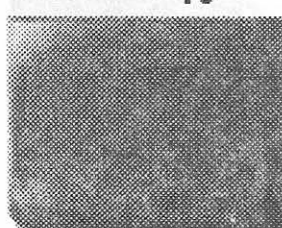
16

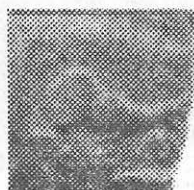
17

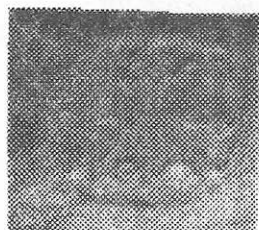
18

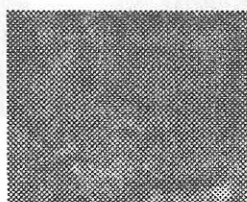
19

20

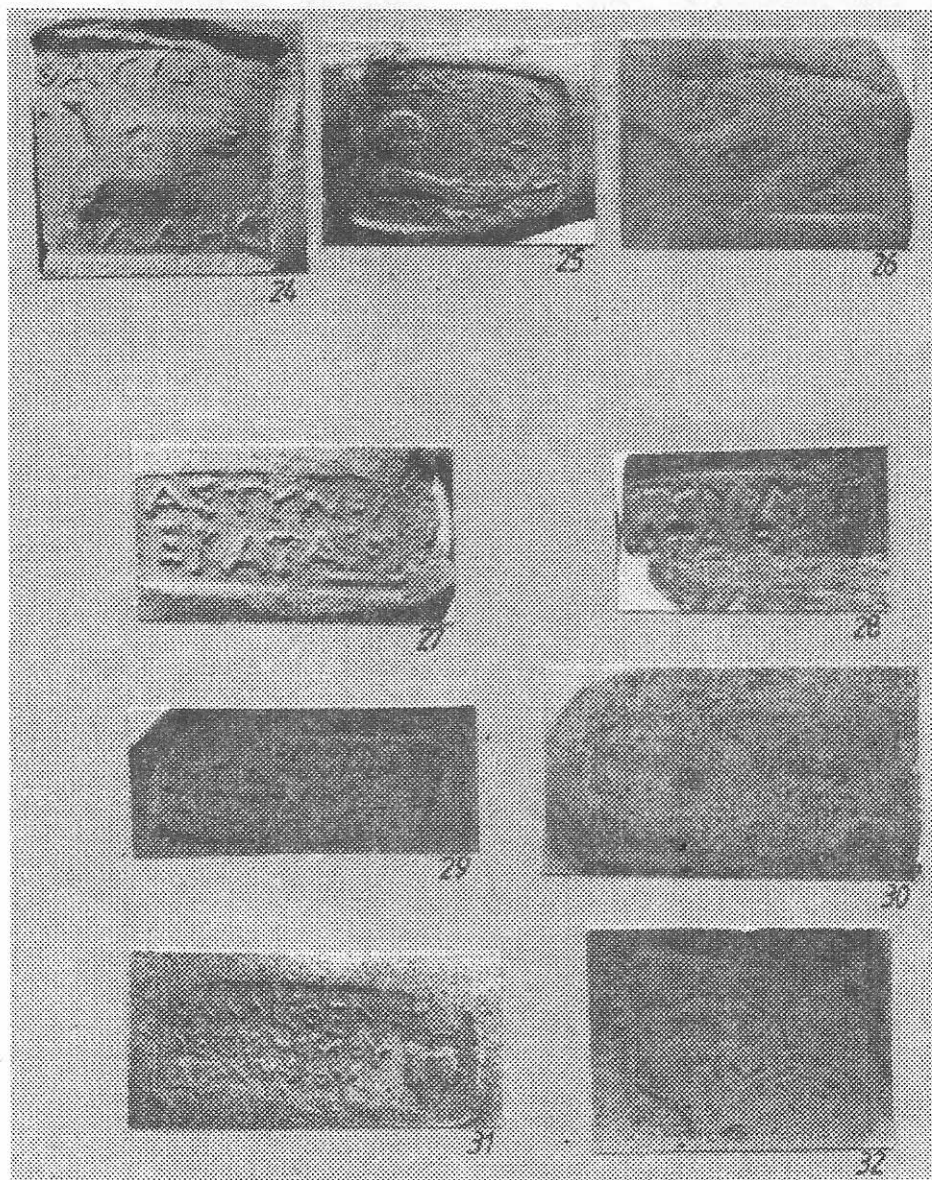
21

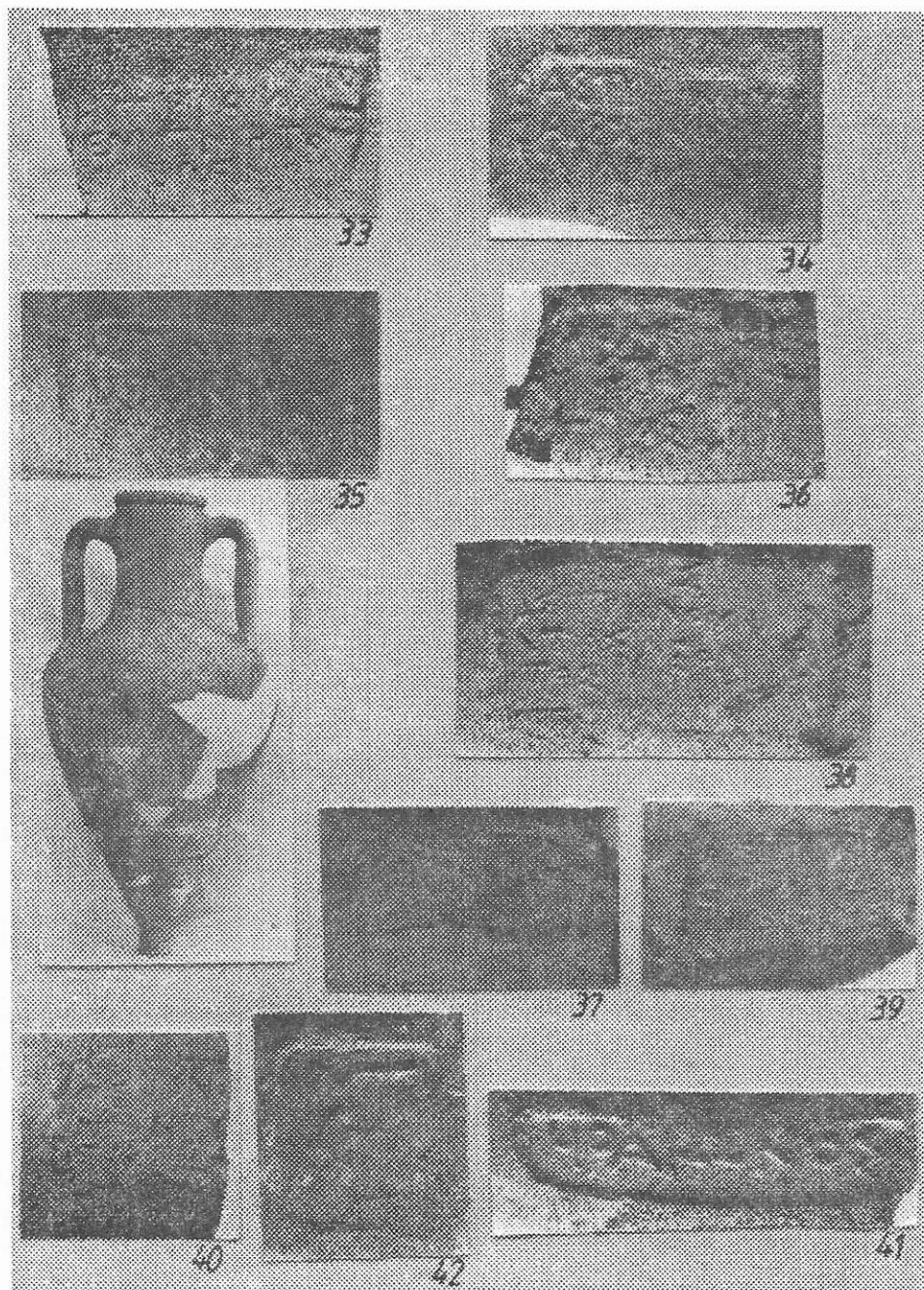

22

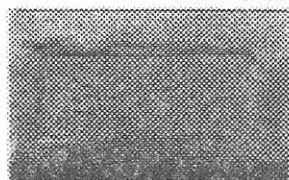
23

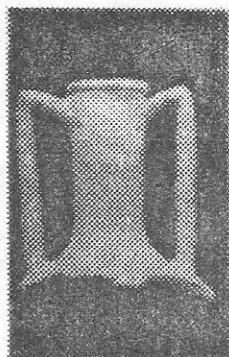

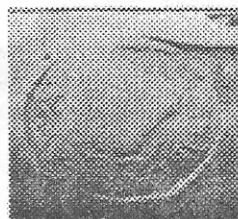
a

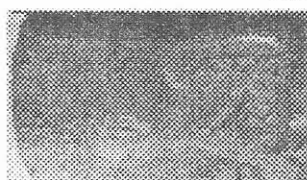
b

44

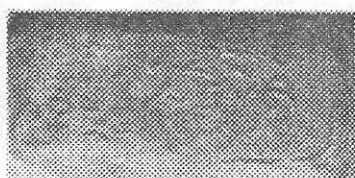
45

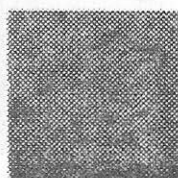
46

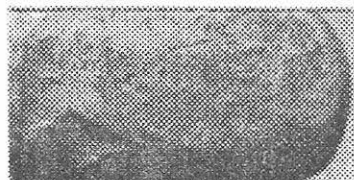
47

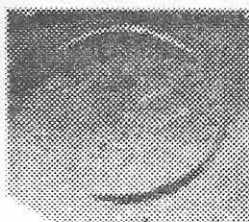
48

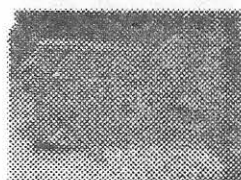
50

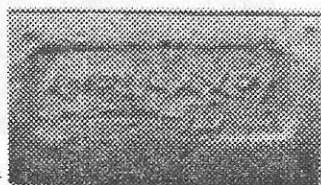
49

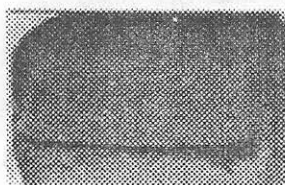
51

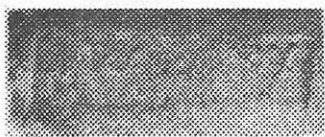
52

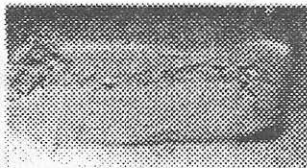
53

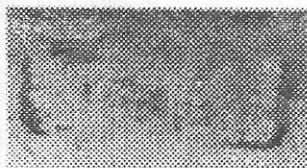
54

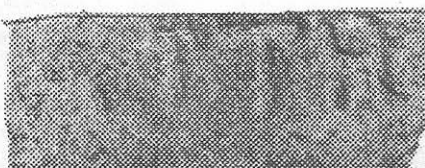
55

56

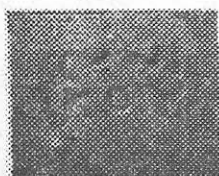
57

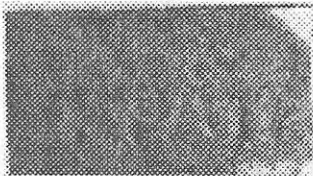
58

59

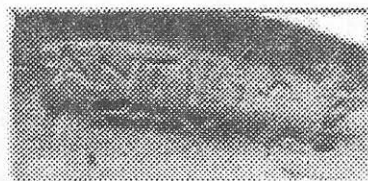
60

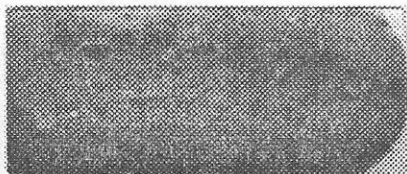
61

62

63

64

DES AMPHORES ESTAMPILLÉES DU NORD DE LA DOBROUDJA

- Résumé -

L'article présente la quasi-totalité du matériel amphorique timbré recueilli exclusivement en Dobroudja septentrionale, tout en mettant en lumière un lot de timbres provenant soit de trouvailles fortuites (pour la plupart), soit des fouilles méthodiques. Les timbres déjà publiés ont été écartés, à part ceux que l'auteur de ces lignes aura corrigé.

Une des principales questions posées par l'étude du lot se rapporte de toute évidence à la diffusion de ces timbres, concernant surtout les zones riveraines du Danube ou des lacs du littoral. Malheureusement, une telle répartition ne correspond qu'aux hasards de la recherche et non à un phénomène réel.

Une autre question importante se rattache à l'étude chronologique des timbres, qui devrait fixer des repères pour la datation des contextes dont ils proviennent.

La catalogue compte 64 estampilles, classées selon leur origine et par ordre chronologique.